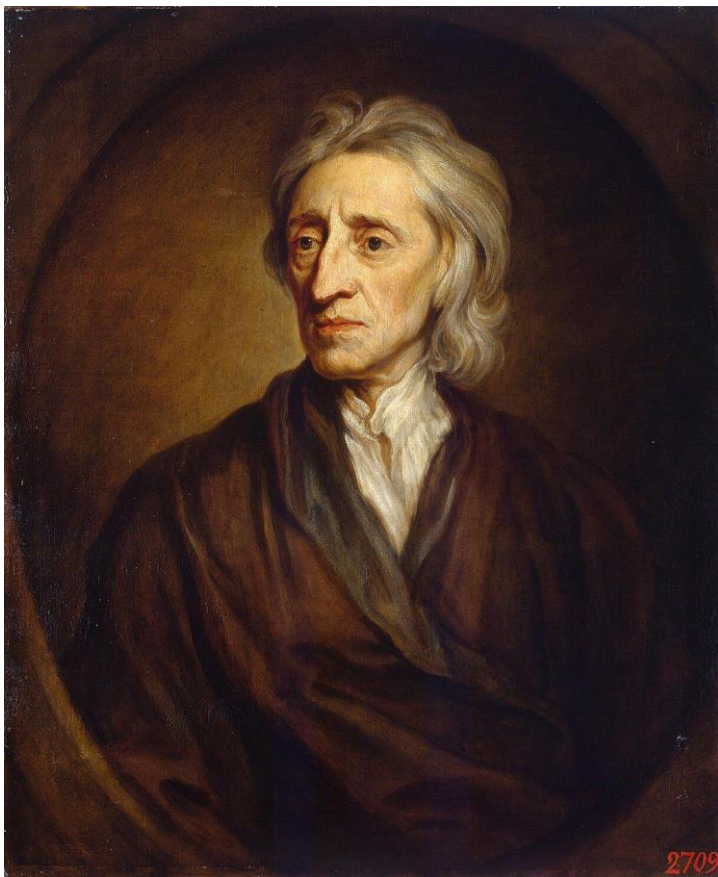

UNIDADE 7

O liberalismo de J. Locke

DESCRICIÓN BREVE

Exponse o pensamento contractualista de Locke, que dará lugar á teorización do Estado liberal

David Espasandín

Historia da Filosofía / 2º de Bacharelato

Contenido

1. COORDENADAS	2
1.1. Históricas	2
1.2. Filosóficas	2
1.3. Contexto vital e produción filosófica de Locke.....	3
2. O pensamento político de Locke	4
2.1. O estado de natureza	4
2.2. A propiedade dentro da lei natural e o traballo	5
2.3. O contrato social e a sociedade civil	6
2.4. A distribución de poderes	6
2.5. Os límites do estado social.....	7
2.6. Tolerancia, Estado e relixión	7
3. Repercusións do pensamento político de Locke.....	8
ANEXO: selección textual	8

1. COORDENADAS

1.1. Históricas

Situado aos comezos da Ilustración, o seu contexto estará marcado polo proxecto de reforma política que dará nacemento a **novas formas de goberno**, con pretensións de racionalidade e humanismo.

Dentro dos fitos históricos, debemos destacar a **Paz de Westfalia (1648)**, na que Imperio de Carlos V perde a hexemonía en Europa e pola que xurde un **novo panorama político internacional dominado polo equilibrio de estados** de menor tamaño. Desta maneira, coa independencia do imperio, o estado confórmase como unha entidade política non suxeita a coaccións externas como o Imperio ou a Igrexa, coaccións que viñeran determinando a política durante séculos. Tras este tratado a nova situación asumira un conxunto de principios que están na base dos plantexamentos políticos coma o de Locke:

- Soberanía territorial dos Estados
- Non inxerencia en asuntos internos dos demais estados
- Igualdade entre estados

Establecese así un novo equilibrio entre unidades políticas parellas que requiriran novas teorizacións, a cuxo desenvolvemento se dedicarán os autores modernos e ilustrados.

No contexto máis próximo a Locke destaca a **Guerra Civil Inglesa (1642-1651)**, onde se cuestionan os fundamentos do Estado inglés e se abre a pregunta pola súa forma de goberno. Os partidarios de Oliver Cromwell, que defenden o Parlamento fronte á coroa, logran instaurar un sistema polo cal o rei se ha de someter a esta cámara, inaugurando así a tradición representativa europea e **limitando o poder da monarquía**.

1.2. Filosóficas

No plano filosófico, Locke intégrase na corrente do **Contractualismo**, movemento da época que tenta **solucionar o problema da lexitimación dos estados** a través dunha explicación que supón o seguinte esquema xeral:

- **Un estado de natureza** onde non hai poder político organizado pero que remata tendo inconvintes para os seus habitantes.
- Un **pacto** de sometemento voluntario co que os habitantes saen do estado de natureza e instauran un estado social, é dicir, un goberno político estatal.
- O **estado social** (sociedade) final nacerá lexitimado para as tarefas que facían do estado de natureza un estado negativo. As súas funcións quedan, pois, limitadas e acotadas con ese pacto.

A idea de que a sociedade se forma mediante un pacto ou contrato non é nova na Historia da filosofía. Atopamos un importante precedente nos **sofistas do século V a.C.**, os cales, na efervescencia política de Atenas propugnan unha **visión negativa da sociedade** e unha volta á natureza. A sociedade é vista como un **pacto dos débiles para limitar aos individuos naturalmente mellores** e máis fortes. Esta visión limitante da sociedade fai que o pacto sexa un momento negativo e que, por tanto, o individuo deba revelarse ou burlar a coerción social. O estado, para os sofistas é ilexítimo posto que é froito dun pacto ilexítimo, e o nomos, as leis humanas, son unha convención que non debe ser observada fronte ás constantes e boas leis da natureza.

A visión sofística é contrastada pola **platónica** dun estado estratificado e pechado que se lexitima a través da racionalidade dos seus gobernantes e da irracionalidade do pobo. Pero o contrapunto máis notorio coa visión sofística representaos **o paradigma aristotélico**, onde **o ser humano é social por natureza**. Mesmo afirmará este autor a primacía da polis fronte ao individuo. Polo tanto, o estado non precisa lexitimarse posto que non é algo artificial, coma para os sofistas e Locke, senón tan **natural** e inevitable coma o individuo mesmo.

O devir da Historia de Occidente, sen embargo, vai estar marcado pola **alianza entre poder civil e poder relixioso** (recordemos o cesaropapismo de Santo Agostiño) despois da caída do Imperio Romano, abríndose así un mundo medieval onde será frecuente a lexitimación por **dereito divino**. Coa limitación do poder das monarquías e o seu cuestionamento, ponse en dúbida tamén o fundamento divino do poder político, facéndose precisa unha nova teorización. Aquí xorden os contractualistas modernos e as súas teorías.

Thomas Hobbes (1588-1679) considerará que o estado de natureza é un estado sen máis límite que as leis da física, polo que os corpos, na procura do seu propio engrandecemento, pugarán uns contra os outros sen medida. Asume que sen estado **“o home é un lobo para o home”**; o estado de natureza é un **estado de guerra** de todos contra todos. Esta situación vólvese insoportable, polo que os integrantes deciden formar un pacto que encadee a natureza violenta da que todos participan. Para garantir o férreo control dos impulsos destrutivos que arruinarían calquera proxecto colectivo, Hobbes asegura que se crea un contrato polo que xurde un **“gran Leviatán”, un estado monárquico que debe ter poder absoluto para instaurar a orde** por enriba das tendencias individuais disgregadoras. Se o poder non é absoluto, **de vida e morte**, a situación non sería controlable e recaeríase de novo nun estado de guerra. Fronte a esta visión pesimista de Hobbes vaise levantar o contractualismo de Locke, como veremos a continuación.

1.3. Contexto vital e produción filosófica de Locke

Locke (1632-1704) naceu en Bristol e estudou filosofía escolástica na Universidade de Oxford onde se licenciou en Medicina e onde exercerá como profesor, alternando isto coa actividade política. Trasládouse a Francia onde mostrou interese pola filosofía de Descartes e Gassendi. En 1680 regresou a Inglaterra onde foi acusado dun escuro suceso de intrigas xunto co conde de Shaftesbury contra o futuro rei Carlos II, sendo obrigado a abandonar o país. Despois do triunfo da Revolución Gloriosa (1688) aproveitou para viaxar por Holanda, Francia e Alemaña, regresando a Inglaterra. Morreu en 1704.

Os seus principais traballos son:

- **Ensaio sobre o goberno civil** (1690): aborda os conceptos fundamentais da súa filosofía política, caracterizando o estado de natureza e o paso ao estado de sociedade.
- **Ensaio sobre o entendemento humano** (1690).
- **Dous tratados sobre o goberno** (1680-1690).

2. O pensamento político de Locke

2.1. O estado de natureza

Locke representou as tendencias liberais opostas ás ideas absolutistas de Hobbes. Ambos comparten a idea dun estado de natureza seguido dun contrato social, que era unha idea común nos escritores políticos dos séculos XVII e XVIII. Fronte a Hobbes, Locke non admite a guerra de todos contra todos no estado da natureza (*bellum omnium contra omnes*), pero afirma a idea dos dereitos naturais e da razón nese estado.

Locke fala do estado de guerra, pero isto ocorre cando un quere anular a liberdade do outro, facéndoa diferente ao estado da natureza. Locke define o estado da natureza deste xeito:

A convivencia dos homes segundo a razón sen un superior común na terra con autoridade para xulgar entre eles, é propiamente o estado da natureza.

No seu estado natural, o home non era un lobo para outro home. Pola contra, ve no **estado da natureza baseado na lei, na razón e na igualdade**. Os homes, como seres racionais, nesta condición xa tiñan **dereitos naturais** como a vida, a liberdade e a propiedade. Se os homes seguen a lei natural, o estado da natureza é o de paz, boa vontade, colaboración e preservación. Os individuos, nesa condición, eran **libres e gozaban do froito do seu traballo**. Non obstante, carecían dunha autoridade que puidese garantir ese dereito. O estado natural é un estado de liberdade e igualdade. Un estado onde os homes racionais só están limitados pola lei natural.

Para comprender correctamente o poder político e deducilo da súa orixe, debemos considerar o estado no que se atopan todos os homes de forma natural, e ese é un estado de perfecta liberdade para ordenar os seus actos e dispor das súas posesións e persoas como consideren convenientes, dentro dos límites da lei da natureza, sen pedir permiso ou dependendo da vontade de calquera outro home.

A igualdade natural que gozan os homes no seu estado natural tamén depende da mesma natureza, as diferenzas supoñen unha intervención da vontade. Pero a liberdade é "o núcleo da filosofía de Locke", é a característica máis importante do home nun estado natural, xa que é o fundamento de todo o resto. Non obstante, Locke insiste en que a liberdade da que fala non é igual ao estado de licencia ou caos, porque nese estado a razón é a lei da natureza:

O estado da natureza ten unha lei da natureza para rexelo, que obriga a todos; e a razón, que é esa lei, ensina a todos os homes que só desexan consultala que, sendo todos iguais e independentes, ninguén debe facer dano a outro na súa vida, saúde, liberdade ou posesións.

Como cada un é independente, nun estado natural **cada un é xuíz**, polo que pode facer cumprir a lei da natureza. O home ten o **dereito e o poder** (non absolutos nin arbitrarios) **de castigar** para reparar e frear as accións dun criminal. Por iso escribe: "todo home ten dereito a castigar ao delincuente e ser executor da lei da natureza". Ademais, Locke considera que quen se desvía da lei e da regra correcta convértese nunha "criatura nociva" e declárase en guerra contra a humanidade, contra a comunidade de homes racionais e pode ser destruído como unha besta salvaxe.

Este estado de natureza é superado co xurdimento da sociedade política, sempre que se asumise voluntariamente: "todos os homes están naturalmente nese estado e continúan así ata que por consentimento propio se converten en membros dalgunha sociedade política".

2.2.A propiedade dentro da lei natural e o traballo

Locke era consciente da relación entre propiedade e poder. Pensou que o cidadán era un home de propiedade, aínda que sexa limitado. Non se lles conferiron dereitos políticos aos que non tiñan propiedade. Locke xustifica a existencia da propiedade privada e establécea como un dereito natural que emana de Deus como creador/propietario dos seres humanos e, á súa vez, sendo cada ser humano propietario lexítimo dos froitos do seu traballo. A existencia do Estado non é a orixe da propiedade, só o recoñece e protexe. Establécese, pois, un feito significativo: **a propiedade é anterior ao Estado.**

A primeira propiedade do home é a súa propia persoa, ninguén ten dereito agás el. Por iso, afirma que o traballo do seu corpo e o traballo das súas mans é seu.

En todo o que toma do estado no que a natureza lle proporcionou e o deixou nese estado, mesturou o seu traballo e engadiu algo que é seu e, deste xeito, faino da súa propiedade. Sendo eliminado por el do estado común no que a natureza o colocou, ten algo unido a esta obra que exclúe o dereito común doutros homes. Debido a que este traballo é propiedade indiscutible do traballador, ningún home agás el pode ter dereito en común cos demais.

Así, a terra só produce froitos silvestres se o traballo do home non intervéñ. Pero quen fai uso do seu tempo e traballo ten dereito a gozar dos froitos dese traballo. "O traballo que era meu, ao eliminar todo dese estado común no que estaba, xerou a miña propiedade, en todo iso". **O traballo é así a orixe da propiedade privada** que, no contexto do estado de natureza, ten un dereito natural. A propiedade é anterior ao estado político, polo que hai que recoñecela.

Tanta terra como un home pode cultivar, plantar, mellorar, cultivar e cuxo produto pode consumir, esa é a súa propiedade. Pola súa obra, vala, por así dicilo, separándoa do comunal.

Isto terá implicacións na política do seu tempo, por exemplo: o traballo é a orixe da propiedade, polo que se xustifica que o Imperio Inglés ten o seu dominio sobre América, onde hai terra sen traballo. A súa colonización resulta ser un acto civilizador.

Descubra algo que ten o uso e o valor da moeda entre os seus veciños e verá que o mesmo home comeza a expandir pronto as súas posesións ... é obvio que os homes se converteron nunha posesión desproporcionada e desigual da terra descubriendo: por consentimento tácito e voluntario, un medio polo cal un home pode posuír claramente máis terra do produto do que el mesmo pode usar, recibindo no seu lugar o excedente, o ouro e a prata que se poden acaparar sen prexuízo de ninguén, xa que estes metais non deterioran e non diminúen nas mans do propietario.

Así, a transformación dos produtos en cartos permitirá crear no estado de natureza as condicións para a acumulación de cartos e riqueza. Locke senta así as bases para a acumulación capitalista, transformando o sentido da propiedade e do traballo. Desde o punto de vista tradicional e premoderno, tanto o traballo como a propiedade tiñan funcións e obrigacións sociais. **O propietario de Locke non ten obrigacións sociais**, pode acumularse sen producir unha mellora social.

2.3. O contrato social e a sociedade civil

Houbo **certos inconvenientes no estado da natureza** que levaron aos homes á formación dunha sociedade política. Locke sinala tres cousas que faltan neste estado:

- Non hai ningunha lei fixa aceptada por consentimento
- Falta unha autoridade ou xuíz común para resolver as diferenzas
- Falta poder para apoiar e soste a sentenza cando é xusta e para cumprila.

Os inconvenientes aos que se viron expostos debido ao exercicio irregular e incerto do poder que cada home ten para castigar as transgresións doutros fai que busquen refuxio segundo as leis establecidas polo goberno e busquen alí a preservación das súas propiedades. Isto é o que fai que cada un abandone con tanta vontade o seu poder de castigo individual, para ser exercido por un só, designado para elo entre eles, e a través das normas que a comunidade ou as autorizadas por elas para este fin. E nisto temos o dereito orixinal dos poderes lexislativo e executivo ao mesmo tempo, así como dos propios gobernos e sociedades.

Os individuos priváronse voluntariamente de parte dos seus dereitos e confiaron ao Estado o poder de **xulgar e castigar**, así como a **defensa** externa. Locke está a pensar especialmente que **o Estado debería protexer a propiedade**. O contrato establecía as **limitacións da liberdade individual**. A liberdade do home transfórmase:

A liberdade natural do home é estar libre de calquera poder superior na terra e non estar baixo a vontade ou autoridade lexislativa do home, senón ter só a lei da natureza para gobernarse a si mesmo. A liberdade do home na sociedade consiste en non estar baixo outro poder lexislativo agás o establecido por consentimento na nación, nin baixo o dominio de ningunha vontade ou restrición de ningunha lei, agás a que ese poder lexislativo decreta segundo a facultade que se lle outorgou a ela de confianza.

Unha vez máis, en comparación con Hobbes que pensaba que calquera estado político como a monarquía absoluta era preferible á anarquía da condición natural, Locke considera que non é preferible ningún estado político, senón que produce beneficios e proporciona "unha regra estable para vivir". **Os obxectivos do contrato social son o benestar, a paz e o disfrute seguro da propiedade.**

O contrato social non é un acto dunha vez por todas, "senón un pacto continuo entre o pobo e o soberano". Pero **se o gobernante vai en contra do pacto e tiraniza á xente**, teñen dereito a defenderse.

2.4. A distribución de poderes

A separación de poderes permitiu preservar a liberdade e organizar o sistema político. Locke elabora a **teoría dos tres poderes** que máis tarde Montesquieu tamén fará súa. Os tres poderes eran os poderes **lexislativo, executivo e federativo**. O primeiro poder teno a sociedade, a través do Parlamento, que ten o deber de salvagardar os dereitos naturais. Chámalle ao poder lexislativo "a alma que dá forma, vida e unidade á comunidade política" porque ten o "poder de facer leis", de converter as leis naturais en leis positivas. Os segundos son asumidos polo Estado ou o rei. O poder executivo está destinado a cumprir a lei política. Mentres que o poder federativo está dirixido ás relacións internacionais, a "xestión da seguridade e o interese público no exterior". O poder xudicial non aparece, quizais porque o subordinou ao poder executivo. Como pode observarse, estes poderes nacen de solventar os inconvenientes do estado natural mediante o pacto.

2.5.Os límites do estado social

O papel do Estado estaba limitado por fins establecidos, como a salvagarda dos dereitos naturais. O poder político susténtase na confianza, polo que **o goberno podería disolverse se non servise os fins para os que foi establecido.**

Pense en tres circunstancias nas que pode producirse a "disolución" do goberno: 1) cando a lexislatura está "alterada", é dicir, cando o gobernante impide a función do poder lexislativo ou modifica arbitrariamente o sistema electoral para fins executivos; 2) Cando o poder executivo descoide e abandone a execución das leis; 3) cando o gobernante ou o lexislador "actúan en contra do seu mandato", como **cando adquiren un poder arbitrario sobre a vida, a liberdade e a propiedade dos individuos.** Nestes casos, a xente recupera a liberdade de valerse por si mesma: pode desvincularse dese goberno e formar outro. A disolución do goberno, a diferenza da tese de Hobbes, non implica a da comunidade.

Locke xustifica a rebelión, pero só despois dunha longa lista de abusos e non poucas xestións. Polo tanto, se o goberno abusa da súa autoridade, viola o contrato social acordado, a soberanía volve á xente e teñen dereito a sublevarse.

2.6.Tolerancia, Estado e relixión

A obra central é a *Carta sobre a tolerancia* (1689).

Para acreditar a separación entre relixión e goberno civil, analiza as funcións do Estado, que é "preservar e simplemente promover a propiedade civil". Denomina propiedade civil á vida, liberdade, saúde, inmunidade contra a dor e a propiedade. **O Estado está "armado á forza" para castigar a aqueles que queren privarnos da nosa propiedade civil.** Polo tanto, o Estado debe velar pola propiedade civil, polo que **non debe impoñer unha crenza relixiosa**, senón deixar que os individuos elixan libremente.

As razóns que expón para que o Estado non interveña en asuntos relixiosos, **excepto se a relixión vai contra a propiedade civil.**

Despois de ver a función e os límites do Estado, desenvolve as súas ideas sobre como o que considera é a Igrexa, o outro factor para a existencia da tolerancia. **Define unha Igrexa como unha "sociedade libre e voluntaria" cuxos membros están "unidos pola esperanza da vida eterna".**

Finalmente, despois de ter diferenciado o Estado e a Igrexa, establece os deberes de cada un respecto á tolerancia. Establece unha especie de catro principios:

1. Ningunha igrexa está obrigada a manter membros da súa comunidade que infrinxan as leis desa comunidade relixiosa. Pero **a excomuñón non priva os bens civís dos individuos**, estes son rexidos polo Estado.
2. Ningunha persoa pode prexudicar nin diminuír a propiedade doutra persoa polo feito de que este non comparta a súa **relixión** e prácticas.
3. **A autoridade eclesiástica debe limitarse a asuntos relixiosos** e non pode estenderse a asuntos civís. Así, esta autoridade non pode afectar a vida, a liberdade nin os bens terreaís das persoas.

3. Repercusións do pensamento político de Locke

A influencia de Locke pódese dividir en termos de influencia teórica e influencia histórica. Mediatizado polos escritos de Voltaire inflúe na **Revolución francesa**. Mentres mediado por Thomas Paine, chegou a influír na **Revolución Americana**.

En canto á influencia teórica, Locke inflúe en Diderot, Rousseau e a través deste último, ou directamente, de Kant, tanto a través dos seus pensamentos liberais como das liñas centrais da súa concepción da liberdade. A influencia máis directa estivo en **Montesquieu** na súa defensa da división de poderes.

O certo é que as ideas de Locke forman hoxe parte do sentido moral moderno, que ten entre as súas bases a idea de liberdades individuais, fundamentais e inalienables. As súas ideas de dereito natural continúan cando defendemos os dereitos en virtude de ser seres humanos. Pensamos en nós mesmos como suxeitos de dereitos inalienables, incluída a vida e a liberdade.

ANEXO: selección textual

Texto 1

§ 6. Pero, aínda que este sexa un estado de liberdade, non é, porén, un estado licencioso; aínda que o home neste estado teña unha incontrolada liberdade para dispor da súa persoa e propiedades, con todo, non ten liberdade para destruírse a si mesmo, ou menos aínda a calquera criatura que estea no seu poder, excepto no caso en que algunha razón máis nobre que a súa preservación o guíase. O estado de Natureza ten unha lei da Natureza para gobernarse, a cal obriga a todo o mundo, e esta é a razón, a cal ensina a todos os homes, só con que queiran consultala, que, sendo todos iguais e independentes, ninguén debe danar a outro na súa vida, saúde, liberdade ou posesións; xa que, sendo todas as persoas a obra dun Creador onnipotente e infinito; todos serventes dun Señor soberano, enviados ó mundo baixo a súa orde e negocio, eles son a súa propiedade, a súa obra, e foron feitos para durar mentres el o queira, e non mentres a outro lle praza. E sendo creados con tales facultades, compartindo todos a mesma comunidade da natureza, non pode ser suposta ningunha subordinación entre nós que nos autorice a destruírnos uns a outros como se foramos feitos para outros usos, como as criaturas de inferior rango o foron con respecto a nós. Cada un está obrigado a preservarse a si mesmo e a non abandonar o seu posto por libre decisión, pola sinxela razón de que, cando a súa propia preservación non está en xogo, deberá, tanto como poida, preservar o resto da humanidade, e nunca, excepto para facer xustiza a un ofensor, roubar ou prexudicar a vida doutro, ou o que axude á súa preservación, liberdade, saúde, integridade ou bens.

J. LOCKE; *Ensaio sobre o goberno civil*, Cap. II (Sobre o estado de Natureza), § 6

Texto 2

§ 89. Polo tanto, onde queira que calquera número de persoas se xunten nunha sociedade dispostas a abandonar cada un o seu poder executivo da lei da natureza, e a renunciar a el a favor do poder público, alí e só alí haberá unha sociedade política ou civil. E isto dáse onde queira que un número calquera de homes, en estado de natureza, pase a formar unha sociedade co fin de construír unha persoa ou corpo político baixo a soberanía dun goberno supremo, ou tamén cando calquera particular se une e incorpora a un goberno xa feito. Xa que neste caso autoriza á sociedade ou, o que é o mesmo, ó poder lexislativo dela a facer leis para el, tal e como o ben público de dita sociedade requira, para a execución das cales é preciso (como para os seus propios decretos) a súa colaboración. E isto pon os homes fóra do estado de natureza e dentro daquela república [*commonwealth*], establecendo un xuíz na terra con autoridade para a determinación de todas as controversias de dereito que xurdan entre eles, e para reparar as inxurias que puideran ocorrer contra calquera membro da república [*commonwealth*], o cal será xulgado polo poder lexislativo ou polos maxistrados sinalados para tal fin. E onde queira que houberse un número de homes dalgún xeito asociados, que non tivesen tal poder decisivo ó que apelar, entón alí estarán aínda no estado de Natureza.

§ 90. E polo tanto, é evidente que a monarquía absoluta, a cal é considerada por algúns como a única forma de goberno válida no mundo, é de feito incompatible coa sociedade civil e, polo tanto, non pode ser unha forma de goberno civil en absoluto. Dado que o fin da sociedade civil é evitar e remediar aqueles inconvenientes do estado de natureza que se derivan necesariamente do feito de que cada home sexa xuíz do seu propio caso, establecendo unha autoridade coñecida á cal calquera membro desa sociedade poida apelar en caso de ser inxuriado, ou en caso dunha controversia que poida xurdir, e á cal todos os membros de dita sociedade deban obedecer. Onde queira que haxa un grupo de persoas que non teñan tal autoridade á que apelar, e que poida decidir calquera diferenza que entre eles poida alí xurdir, esas persoas estarán aínda no estado de natureza. Nel atópase todo príncipe con respecto a aqueles que estean baixo o seu dominio.

J. LOCKE; *Ensaio sobre o goberno civil*, cap. VII (Da sociedade política ou civil), § 89 e 90